

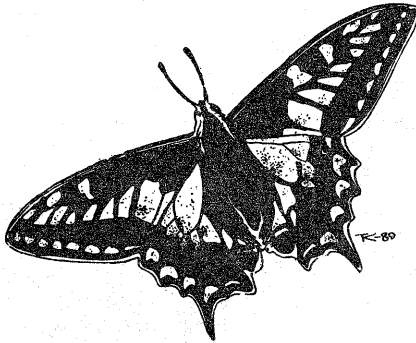
IISALMEN LUONTOUUTISET 1/89

K-89

IISALMEN LUONNON YSTÄVÄIN YHDISTYS RY

**IISALMEN
LUONTOUTISET
1/89**

IISALMEN LUONNON YSTÄVÄIN YHDISTYS RY

Kansikuvassa ritariperhonen
(*Papilio machaon*)

IISALMEN LUONTOUTISET
1/1989 heinäkuu

Julkaisija:
Iisalmen Luonnon Ystävien Yhdistys ry

Vastaava toimittaja:
Kaj Jäderholm

Kansikuva ja piirroksset:
Tuomo Kostet

IISALMEN LUONNON YSTÄVÄIN YHDISTYS RY

Hallituksen jäsenet

Puheenjohtaja, lehtori Matti Tallgren
KP 23/23 Punahovi
74120 IISALMI puh. 22808

Sihteeri, sairaanhoitaja Kaj Jäderholm
Viitaanpiiri 20
74999 IISALMI puh. 64199

Rahastonhoitaja/jäsenasiat
Asemamies Pertti Kaarakainen
Kihmulankatu 18
74130 IISALMI puh. 25032

Opiskelija Mikko Tallgren
KP 23/23 Punahovi
74120 IISALMI puh. 22808

Nuorisotoimenjohtaja Jaakko Laasanen
Laaksotie 11
74120 IISALMI puh. 22691

Autonkuljettaja Martti Järnfors
Tervakankaanpiiri 17 B
74120 IISALMI puh. 23094

Lehtori Sirkka Immonen, varapuheenjohtaja
Kotipolku 24
74100 IISALMI puh. 24283

Kaupungingeodeetti Erkki Väisänen
Haukiniemenkatu 19
74100 IISALMI puh. 21386

yli-insinööri Viljo Åberg
Satamakatu 3 B
74100 IISALMI puh. 21307

Kunniajäsen
Maanviljelijä Martti Savolainen

" R I S T I A A L L O K O S S A "

Hyvä yläsavolainen luonnonystävä! Tervehdys Sinulle kesäsi herkullisimmalla hetkellä, todennäköisesti lomallasi! Melkoisella varmuudella vietät sitä Koti-Suomessa, tyytyväisenä. Onhan kesämme useimpien mielestä ollut poikkeuksellisen hyvä. Ulkomailta ei edes aurinkoa ole tarvinnut lähteä etsimään.

Näin kotimaan maiseman kauneus, arvo ja tietyllä tavalla ainutlaatuisuuskin ovat mielissämme kohonneet. Tämän ovat Iisalmen Luonnon Ystävien Yhdistyksen jäsenet erityisesti huomanneet heihin otettujen yhteyksien määrässä. On kyselty, tiedusteltu, mutta myös annettu vihjeitä rauhoittamisesityksiksi normaalia enemmän. Oma osuutensa tähän on ollut tiedoitusvälineillä, lehdillä, radiolla ja myös paikallistasolla. ILYY on saanut runsaasti tilaa palstoilla ja kuulunut eetterissä. Toisaalta lukija ja kuuntelija huomaa olevansa melkoisessa ristiiaalokossa. Samat tiedoitusvälineet kertovat sekä artikkeleissa että uutisissa laajenevista luonto- ja ympäristöongelmista. Saastunut ilma, pilaantuneet vedet, heikentyneet metsät jne. tulevat yhä läheisemmiksi ja yläsavolaisemmiksi. Me täällä kaukanakaan rintamailta emme niiltä varjellu. Samoin ongelmien syyt kuten enemmän tai vähemmän häikäilemätön luonnon käyttö hyvinvoinnin ja taloudellisen kasvun eteen sekä lisääntyvän vapaa-ajan kohteena koskevat myös meitä, yläsavolaisia. Tässä ristiiaalokossa tulisi nyt pärjätä. Tai, toista kulunutta sanontaa käyttäkseni, nähtävä metsä puilta. Ei riitä, että hoidamme omaa maakuntaamme ja rauhoitamme sen erikoisimpia kohteita. Meidän on annettava arvo myös niille ihmisille, jotka esittävät vaatimuksia koko Suomen kannalta riippumatta siitä missä he asuvat ja mitä he arvostavat luonnossa.

Tätä kirjoitettaessa ovat Iisalmen virkamiehet tehneet esityksensä kaupungin luottamuselinille uuden luontomuseon näyttelyjen rakentamiseen käytettävistä määrärahoista. Mikäli kaupunginvaltuusto nämä museolle myöntää se samalla osoittaa tärkeäksi seuraavan. Kulttuuria ei ole ainostaan se, mitä ihminen itse luo ja keksii vaan myös se, että ihminen pystyy luontoon hyvin perehdyttyään ja siihen rakastuttuaan elämään sopusoinnussa sen kanssa.

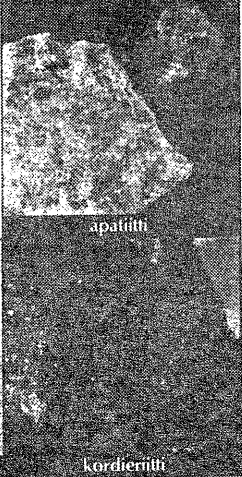
Hyvää lomanjatkoa ja uuden museon odotusta!

Matti Tallgren

MAAKUNTAKIVIKAMPANJA

Heureka järjestää Geologian Tutkimuskeskuksen, Suomen Matkailuliiton, Tiede 2000 ja Tapiola-yhtiöiden kanssa Valitse Maakuntakivikampanjan 1.6.-1.9.1989.

Eri maakunnille on annettu jokaiselle kolme kivistä vaihtoehtoa, ja yhtä niistä meidän pitäisi äänestää parhaimmaksi, eli valita maakuntakivi.

<p>13. Pohjois-Savo</p> <p>serisiittiliuske, apatiitti, kordieriitti</p>	 <p>apatiitti</p> <p>serisiittiliuske</p> <p>kordieriitti</p>	<p>Palkinnot:</p> <p>Zenith-spektroliittikello, Saxo-kivipöytä, vuolukiviesineitä, tutustumismatkoja Heurekaan, kirjapalkintoja, ym. ym.</p>
--	--	---

Oman maakuntamme Pohjois-Savon kivivaihtoehdot ovat apatiitti, serisiittiliuske ja kordieriitti. yhdistyksemme ei ole vielä tehnyt päätöstä mitä näistä kivistä suositaan eniten, eli äänestetään ykköseksi, mutta suositus tulee aikanaan ja sitä ennen voi jokainen tietysti äänestää "oman vakaamuksensa mukaan".

Toivomme, että kesäkiireiden lomaan tällainen kampanja antaa väriä ja hauskuutta - vaikka se ehkä aiheuttaa lisäkiireitäkin. Toisaalta voi jopa onni potkaista, sillä kaikkien äänestäneiden kesken jaettavat palkinnot ovat tosi kovia, etten sanoisi aivan kivikovia.

Äänestyslipusta selviää palautuspaikat johon liput voi jättää, mutta oman yhdistyksen kautta voi ne myös palauttaa. siispä vain toimeen Hyvät ylä-savolaiset luonnonystävät, valitsemaan iki-omaan maakuntakivi tällä ohjeisena jaettavalla äänestyskortilla ja palauttamaan se ennen 1.9.1989.

Martti Järnfors

HAAJAISJÄRVEN NAURULOKKEJA LÖYTYI KESKI-EUROOPASTA

Kesällä 1988 rengastin Vieremän Haajaistenjärvellä noin 150 naurulokkia (*Larus ridibundus*). Kolmesta yksilöstä olen saanut tähän mennessä palautustiedot. Ensimmäinen löytyi vieremäläisen Ari Säisan autoon törmänneenä rengastuspaikan läheisyydestä jo samana kesänä 22.7. Renkaan toimitti Helsingin Eläinmuseon rengastustoimistoon Keijo Vidgren Iisalmen Riistanhoitoyhdistyksestä. Seuraavat löydöt tulivatkin jo sitten Keski-Euroopasta. Hollantilainen lintuasema oli kontrolloinut elävänä Haajaisten lokin Heteren-nimisellä paikkakunnalla 1791 km rengastuspaikasta 24.2.1989. Samana päivänä toinen naurulokeista oli törmännyt autoon Leipzigissa DDR:ssä. Löytäjän nimi on Stefan Straube. Hollannissa tavattu naurulokki oli muita löydettyjä onnekaampi selviytyttyään jatkamaan elämäntaivaltaan.

Diario 241923

LÖYTÖILMOITUS RENGASTAJALLE

Rengastustiedot

renkaan numero
ST 105646

laji
LARUS RIDIBUNDUS
NAURULOKKI

sukupuoli

ikä
POIKANEN, LÄHTENYT PESÄSTÄ

rengastuspäivä
16. 6.1988

rengastuspaikka
VIEREMÄ
KUOPIOEN LAANI, FINLAND
63 37 N / 26 58 E

linnun tila
TERVE, LUONNONVARAINEN LINTU

pyyntitapa

Löytötiedot

numeron varmistus
RENGASTA EI OLE PALAUTETTU

laji
LARUS RIDIBUNDUS
NAURULOKKI

sukupuoli

ikä
TÄYSIKASVUINEN, VUONNA
1988 SYNTYNYT

löytöpäivä
24. 2.1989

löytöpaikka
ANNA S. HOEVVE, HILVERSUM
NOORD-HOLLAND
HOLLAND
52 14 N / 5 13 E

linnun tila
ELÖSSÄ, VAPAUTETTU

löytötapakoodi
RENGAS LUETTU

löytäjän lisäkommentit

löytäjä
VOEELTREKSTATION
INSTITUUT VOOR ECOLOGISCH ONDERZOEK
BOTERHOEKSESTRAAT 22
666 GA HETEREN
HOLLAND

Rengastushetkestä löytöhetkeen kului 0 vuotta, 8 kuukautta ja 9 päivää
Löytöpaikka sijaitsee 1791 km suuntaan SW rengastuspaikasta.

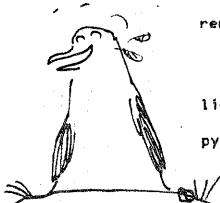
Hyvä rengastaja,
Nikali hävitsit cheisissa rengastamaasi lintua koskevissa tiedoissa virheitä. Toivomme että ilmoitat niistä viitaten paitsi renkaannumeroon myös tämän kirjeen oikeassa ylänurkassa olevaan diairionumeroon.

Löytäsi johdosta onnitellen
RENGASTUSTOIMISTO
P. Ruutatiekatu 13
00100 Helsinki

Helsinki
10.04.89

(puh. 90-40 271)

Yllä esimerkki löytöilmoituksesta

R-89

ÄNGELMÄT

Ängelmät (*Thalictrum*) ovat leinikkikasvien heimoon kuuluva suku, johon kuuluvia lajeja on Suomessa ainakin seitsemän. Ängelmille on tyyppillistä, että niillä on pienet terälehdet, jotka pian putoavat pois, mutta kukille antavat väriä pitkäpalhoiset heteet, jotka kestävät kauan.

Eräiltä osiltaan suvun eri lajit ovat vielä heikosti selvitettyjä ja koko sukua botanistit pitävät n.s. vaikeana sukuna, kun lajien määrittäminen on usein hankalaa. Ylä-Savossa tavataan kolme eri ängelmäalajia, jotka kuitenkin kaikki ovat täällä hyvin harvinaisia.

Keltaängelmä (*T. flavum*) on näistä täällä tavallisin. Sitä on tavattu kolmessa paikassa Iisalmissa. Leppirannan luonnonsuojelualueella sitä kasvaa saunan luona rannalla. Tohtori Huuskosen mukaan se kasvaa siellä alkuperäisenä. Suurehko kasvusto on Porosuo Kakkisenlammilla, josta sen löysi Erkki Tajakka jokunen vuosi sitten. Yksi rehevä yksilö on ilmestynyt allekirjottaneen kesämökin pihalle ruusupensaaseen Poroveden Saunaniemessä pari vuotta sitten.

Nimensä keltaängelmä on saanut keltaisten heteittensä ansiosta, ja ehkä myöskin siitä, että keltaängelmän lehtiä ja juuria on aikoinaan käytetty villan keltavärjäykseen. Onpa siitä tehty rohtoakin särkylääkkeeksi ja erikoisesti juuriutetta ulostuslääkkeeksi.

Hoikkaängelmä (*T. simplex*) on koko maassakin paljon harvinaisempi. Iisalmissa sitä kasvaa vain Kihlovirran etelärannalla 2x5 metrin suuruisella alueella.

Nimi hoikkaängelmä ei ole oikeastaan mitenkään kuvaava lajille, ehkä paremmin sopisi vaikka siniängelmä, sillä ainakin Kihlovirran hoikalla ängelmällä on vaalean sinipunaiset heteet, mistä sen heti eroittaa keltaängelmästä. Tämä laji on hyvin monimuotoinen, eikä kaikilla ole heteetkään sinipunaisia.

Kihlovirran hoikkanängelmän tapasin jo vuosia sitten, jolloin paikalta oli hakattu leppä- ja haapapuustoa, ja silloin se kukki runsaasti. Viime aikoina on puusto kasvanut jälleen tiheäksi. Hoikkaängelmä kasvaa puiden varjostamana edelleen, mutta ei ole jaksanut kukkia. Hoikalla ängelmällä en ole kuullut olleen mitään hyötykäyttöä. Koristekasvina se sinipunaisine kukintoineen voisi tulla kysymykseen.

Kolmas Ylä-Savon ängelmistä on lehtoängelmä (*T. aquilegifolium*). Se on luonnonvaraisten kukkakasviemme todellisia hienouksia. Kasvi on kookas, jopa 1.5 m korkea. Kukinto on tiheä, heteet lähentelevät pituudeltaan yhtä senttiä. Ne antavat värin kukalle, joka on vaalean sinipunainen.

Lehtoängelmä oli ennen sotia Laatokankarjalan kasvimaailman hienouksia. Niitä on kyllä jäänyt myös nyky Suomen alueelle Kiteellä, josta sitä on löydetty kolmesta eri paikasta. Kasvi on niin näyttävä, että sitä viljellään koristekasvinakin, joskin harvinaisena.

Iisalmessa on jo kauan kasvanut lehtoängelmä Rantalan pappilam ruusupensaikossa. Se on tietysti viljelyjäännös tai muuten sinne kulkeutunut puutarhakarkulainen. Sen alkuperä on täällä tuntematon. Lehtoängelmää kasvaa myös Huuskosten Leppirannassa levinneenä mutamiin paikkoihin. Se on alunperin saatu kauppa-
taimistosta.

Lehtoängelmä on viimeaikoina yleistynyt Iisalmessa omakotitalojen ja kesämökkien pihilla. Se on näyttävä ja helppohoitoinen. Oikeastaan se ei edes tarvitse mitään erikoista hoitoa. Se selviää kyllä itse.

Keltaängelmä (*Thalictrum flavum*)

KUOREEN KUTUVAELLUKSELLA

Keskellä Iisalmea, Paloisvirrassa on perinteinen pikkukuoreiden (Osmerus eperlanus) kutuvaellusväylä. Kalat tulevat yleensä silloin, kun koivuissa on jo pienet lehdet. Aikaisena keväänä 1989 vaellus oli toukokuun alussa.

Seurailin nousua illan hämyssä 11.5.. Kaloja tuli aaltoina vastavirtaan pyrkien. Jotkut ajautuivat aivan rannan viereen, jolloin niiden etenemistä saattoi helposti seurata. Kunnioitettavan sinnikkäästi nuo sormenmittaiset, keskimäärin vain kahden gramman painoiset lohensukulaiset ponnistelivat eteenpäin noudattaen ikivanhaa viettiään.

Monet päätyivät naurulokkien suihin. Lintuja istui rannalla parin metrin välein, toisinaan parhaista väijymispaikoista riidellen. Välillä ne syöksyivät veteen ja sieppasivat kuoreen helpon tuntuisesti.

Toiset kalat päätyivät lippoajien haaviin. Edellisenä iltana sateessa ja myrskyssä vieremäläiset kirjolohenkasvattajat kertoivat saaneensa yli sata kiloa- siis runsaat 50 000 yksilöä. Kirjoloheet, kuten taimenetkin, pitävät kuoreista kovasti ja kasvavat niillä hyvänmakuisiksi.

Joku toinen haavi kaloja koiralleen. Itse otin makaronisiivilällä muutamia koloja saukkotutkimuksiin. Ranuan eläinpuistossa katsotaan, miten tarkkaan näin vähäiset kalat sulavat saukon sisällä, eli voiko niiden jätteitä tunnistaa ulosteista.

Pikkukuoreiden kutuvaellus kestää vain jonkin illan. Kesällä kalat uivat Poroveden ulapalla kuhien ja muidenkin petokalojen herkkuna.

VUOHENPUTKI (AEGOPODIUM PODAGRARIA) IISALMESSA

Vuohenputki on jopa metrinkorkeinen sarjakukkaisten heimoon kuuluva putkikasvi ja kiusallinen rikkaruoho, jonka mieluisia kasvupaikkoja ovat puutarhat. Alunperin se on ollut Etelä-Hämeen ja Uudenmaan lehtojen kasvi, mutta lienee sinnekin levinnyt asumusten pihoilta, jonne se on voitu tuoda jo keskiajalla lääkekasviksi. Lehtojen tultua raivatuksi pelloiksi se on lähtenyt ihmisen mukaan nimenomaan puutarha- ja piharikkaruohona.

Vuohenputken leviämistä on helpottanut nykyinen marja- ja koristepensaiden leveys etelän kauppapuutarhoista. Niiden multapaakuissa tulee usein vuohenputken juurenpätkiä, joista kasvi saa alkunsa uudella paikalla.

Vuohenputkelle muodostuu maan alle pitkin rönsymäisiä juuria, joista nousee yhä uusia maanpäällisiä versoja, ja kasvi muodostaa näin laajoja alueita, joissa on tiheään yksilöitä vierä vieressä. Näin se pystyy tukahduttamaan koko muun kasvillisuuden alueelta ja voi muodostaa puhtaan vuohenputkikasvuston. Tällainen tiheä vuohenputkikasvusto on Koljonvirran maantien pohjoispuolen pelloilla, peltojen pohjoisimmilla viljelemättä jätetyillä alueilla.

Iisalmeen vuohenputki on levinnyt tämän vuosisadan alkupuolella, ja nykyisin se on yleinen puutarharikkaruoho. aikaisemmin sitä levitettiin myös lääkekasviksi. Sen nuoria lehtiä on myös käytetty ravinnoksi pinaatin tapaan tai keittohin. Toivo Rautavaara kirjassaan "Mihin kasvimme kelpaavat" antaa ruuan valmistusohjeet vuohenputkikeitolle ja -muhennokselle.

Vuohenputkea pidetään kuulemma Pohjois-Amerikassa koristekasvinakin, varsinkin siellä esiintyvää muotoa, jolla lehdyköiden reunat ovat leveästi ja epäsäännöllisesti lehtivihreäkatoiset, siis valkeat. Iisalmelainen harrastabotanisti, äskettäin kuollut Erkki Tajakka, on tuonut Porosulle pihansa tällaisen valkosenkirjavan vuohenputken (Aegopodium podagraria var. variegatum).

Sieltä on saatu tällainen kirjoputki kesämökillemme Saunaniemeen, jossa se viihtyy erinomaisesti ja leviää voimakkaasti niinkuin päälajikin. Se on piristävä näky kesämökillä, mutta kyllä se pitäisi istuttaa niin erilleen, että se saa rauhassa levitä ja muodostaa isomman kasvuston. Sen hävittäminen on yhtä vaikeaa kuin pämuodonkin.

Viljo Åberg

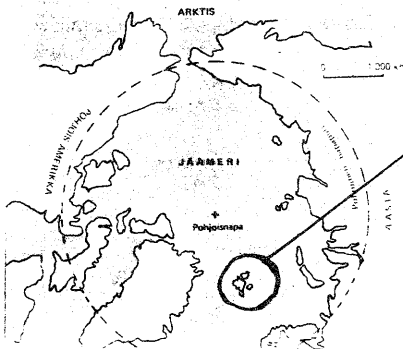
TALVISIA TERVEISIÄ HUIPPUVUORILTA

Iisalmen Luonnon Ystävien Yhdistyksen yhteisöjäsenenä on Lions Club Iisalmi, joka on monin tavoin osallistunut ILYYn toimintaan niin klubina kuin yksityisten jäsentensä kautta. Se on tukenut Saperda-kerhoa ja ILYY:tä luontoasema-asioissa, järjestänyt talkoita mm. Pörsänmäen valkovuokkoalueella ja tehnyt lukuisia lahjoituksia Iisalmen Luontomuseolle koskien niin kalustoa kuin kokoelmia.

KLubin kokouksessa 9.5.1989 pitämäni ILYY:tä koskevan tilannekatsauksen jälkeisessä keskustelussa kertoi klubin varapresidentti Harri Naukkarinen tehneensä vastikään retkeilyn Huippuvuorille. Keskustelu jatkui ja muuttui pian haastatteluksi, jonka pohjalta on tehty seuraavat olettamukseni mukaan Luontouutistenkin lukijoita kiinnostavat muistiinpanot.

Kysymykseeni kuka olet jne. Harri Naukkarinen vastasi: Toimin paikallisjohtajana Iisalmen Teollisuuskylässä UK-yhtiöt-nimisessä tuotantolaitoksessa. Iisalmessa olen asunut yli kymmenen vuotta ja viihdyn hyvin. Tähän on osaltaan ollut vaikuttamassa varmasti myös Ylä-Savon erikoinen luonto. toisaalta tärkeisiin maisemiini lukeutuu myös Saimaa saarineen, jossa vietän aikaa aina kun joudan, aikaisemmin asuin näet Kaakkois-Suomessa. ILYY on minulle tuttu paitsi klubini yhteisöjäsenyyden vuoksi, myös Luontouutisten kautta.

Huippuvuoret; milloin, miten ja miksi:
Johtuen lukuisista liikematkoina ja niillä solmituista ystävyys-suhteista kiteytyi ystävilleni ja minulle ajatus tutustua arktiseen luontoon ja kokeilla samalla sen erikoisolosuhteita. Ryhmässämme oli kolme henkilöä: norjalainen Ørvar Tollås, saksalainen Rainer Jenzen ja minä. Päätimme valita retkeilykohteeksi Huippuvuoret. Nehän ovat viime vuosina avautuneet niin kuntoilijoille, luonnonharrastajille kuin turisteillekin. Erikoisesti Huippuvuorilla vierailaan sen lyhyen kesän aikana. Tunsimme olevamme edellämainituista vähän "kaikkea". Aikansa aikataulumme soviteltuamme, löytyi kaikille sopiva ajankohta, huhtikuun puoliväli. Sehän on Huippuvuorilla vielä täyttää talvea maisemien, mutta säiden suhteen hyvällä tuurilla jo kevättä.

Huippuvuorten sijainti Pohjoisessa Jäätmeressä suurinpiirtein Norjan, Grönlannin, Pohjoisnavan ja Novaja Zemljan "puolivälissä". Matkaa Norjan rannikolle on noin 540 km. Tarkempi sijainti koordinaattineen ilmenee kartasta seuraavalla aukeamalla.

Matkustaminen, saapuminen ja ensivaikutelmat:
 Huippuvuoret eli norjalaisittain Svalbard on arktinen saaristo Pohjoisella Jäämerellä melko suoraan Suomesta pohjoiseen. Matka Norjan rannikolta tulee noin 800 km. Pinta-alaa on 63 000 km², josta suurin saari Svalbard vie noin 40 000 km². Pohjoisin piste ulottuu asteluvulle 81 p.l. ja eteläisin 74 p.l.. Golf-virrasta johtuen meri on miltei läpi vuoden avoin lähelle Huippuvuoria, mutta rannat ovat kiinni ja jäälauttoja, -vuoria ym. ajelehtii ylt'ylpäriinsä, joten laivayhteys Huippuvuorille pelaa vain kesäaikana. Muulloin ollaan lentojen varassa.

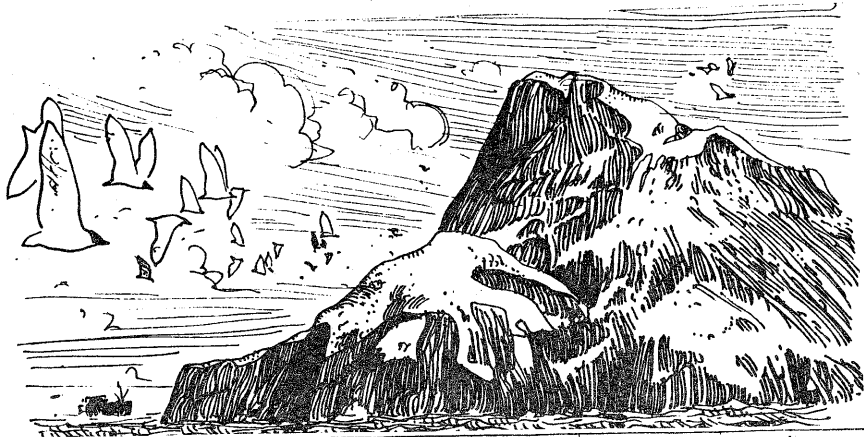
Kokoontuimme Norjaan Alesundiin, josta jatkoimme Tromssaan. Siellä tehtyjen hankintojen jälkeen lennettiin välilaskutta Huippuvuorten norjalaiskeskukseen Longyeabyeniin (vrt. oheinen kartta). Mitään etukäteiserikoislupa-anomuksia ei tarvittu. Varusteetkin olivat helposti hankitut, olimme päättäneet olla tekemättä retkiä, jotka vaatisivat maastoyöpyymiä. Tukikohtanamme tulisi olemaan retkeilymajamainen hotelli itse keskuksessa päinvastoin kuin kesäturisteilla, jotka käyttävät useimmiten leirintäaluetta. Liikkumisemme tapahtuisi lähinnä kävellen, vuokratulla maastoautolla ja moottorikelkoilla. Paikallista kauppaa ja ruokalaa käyttäisimme. Talviolosuhteista ja lyhyestä ajasta johtuen emme kokkasi juuri itse. Kauppa osottautui monipuoliseksi. Saimme sieltä kaiken tarvitsemamme, jopa jääkarhuja varten tarvittavat aseet kaikenvaralta, samoin kartat.

14-15.4.:

Kaksi ensimmäistä päivää kuuluivat lähinnä varustautumiseen ja paikallisiin maisemiin tutustumiseen. Longyearbyen sijaitsee pääsaaren, Spitsbergenin keskellä Isfjorden-vuonon etelärannalla. Maisema oli täyttä talvea. Lumi peitti maat ja jää meren. Merkkinä avovedestä siellä jossain olivat kuitenkin lokit, joita kävi kylällä vähän väliä. Korkeuserot olivat suuret ja pienetkin matkat vaativat nousuja ja laskuja.

Koska sääät olivat leutoja, noin nollan vaiheilla, sulii teiden pintaan ja muuallekin märkää sorasohjoa. Näin maastoauton käyttö jäi kohdallamme vähäiseksi. Tuulisilla kohdilla maa on paljas. pinta on rapautuvaa kivikkoa tai louhikkoa. Helpointa oli liikkua lumilakeuksilla vuokraamillamme moottorikelkoilla. Ne pelasivatkin hyvin, sattuneen viankin pystyimme korjaamaan matkalla.

Kasvillisuutta ei näkynyt. Tosin Huippuvuorten peurat kaivelivat lumen alta einestä, matalia ruohoja ja jäkäliä. tuulen ja kylmyyden vuoksi puita ei ole. Talvesta johtuen edellämainsittujen lakkien ja peurojen lisäksi näimme eläimistäkin vain hylkeitä. Jääkarhujakaan emme nähneet, vaikka teimme niitä varten pienen retken itään Bünsowin maan eteläpuoliselle lahdelle. Huippuvuorten kuulut fossiilikivet eivät sattuneet harvoille avokivikoilla silmiimme; emme tosin niitä järjestelmällisesti etsineetkään.

16.4.

Tänä kolmantena perilläolopäivänä teimme retken lounaseen. Ylitimme ensin kelkoillamme vuoret ja Grumantbyenin tuhoutunut kaivoskeskus jäi pohjoiseen. Tosin siellä on yhä venäläinen tutkimusasema. Nordenskiöldin maan pohjoisrantaan pitkin ajoimme Huippuvuorten venäläiskeskukseen, Barentsburgiin. Saimme kuulla, että mahdollisuus mennä sinne avautui Longyearbynin vieraille viranomaisia lukuunottamatta ensi kertaa.

Emme todellakaan nähneet matkalla Barentsburgiin muita kelkkailijoita lukuunottamatta aivan Longyearbyeniä muutamia taxi-ryhmiä. Kuulimme, että venäläiset eivät liiku juuri kelkoilla. Viralliset käynnit norjalaisten keskuksissa tehdään helikoptereilla. Lentokenttä Longyearbyenissä on myös venäläisten käytössä. Maalikennettä he eivät kuitenkaan juuri käytä.

Barentsburgissa oltiin vierailuumme ilahtuneita ja uteliaita johtuen juuri ensi kerrasta. Satuimme keskuksen juhlaan, jossa hyvästellään talvi ja tervehditään kevättä. Tuntui siltä, että Barentsburgin 1200-henkisestä yhdyskunnasta paikalla oli huomattava osa, myös naisia. Longyearbyen on perin miehinen yhdyskunta.

Mukanamme seurannut Norjan suurlehdessä, Aftenpostenin toimittaja, sai elämänsä jutun lehteensä tästä ensimmäisestä vapaasta vierailupäivästä. Meille tarjottiin myös lettuja tai piiraita ja teetä. Kuvia otettiin vaikka minkälaisissa kuvakulmissa ja kokoonpanoissa. Aftenposten julkaisikin jutun aikanaan etusivullaan. Barentsburg, kuten Longyearbyenkin, pyrkii huolehtimaan väestään, on asuintalot, uimahalli, sisäurheilutilat, kerho jne.. Keskustelumme kävi ruotsiksi, jota jotkut venäläiset osasivat. Paluamme Longyearbyeniin tapahtui kiertäen vuoria eteläpuolelta. Matkaa tälle päivälle kertyi mutkineen kolmattasataa kilometriä.

17.4.:

Viimeisen varsinaisen perilläolopäivän pääohjelmaa olivat kaiwokset. Huippuvuorilla louhitaan kivihillit, ei juuri muuta. Hilli on ohuina juonikerroksina noin puolentoistametrin paksuudella nähtävissä monin paikoin maan päälläkin esimerkiksi rinteissä ja kukkuloissa. Se louhitaan kirjaimellisesti sanoen "putkeen". suurimmat kaiwokset ovat norjalaisilla Sveagrauva ja Longyearbyen, venäläisillä Barentsburg ja pohjoisessa Pyramiden. Grumantbyen ja läntinen Ny Alesund ovat suljettu, kummassakin kuitenkin on tutkimusasema.

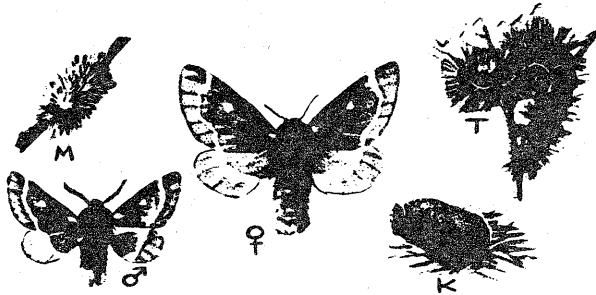
Lopuksi kysyessäni Harri Naukkariselta yleisvaikutelmaa ja suosituksia muille hän kertoi: Matka oli hieno. Tosin talvesta huolimatta olosuhteet sattuivat ehkä normaalia suotuisammiksi. Samoin ensikerta käyntinä välillä Longyearbyen - Barentsburg oli erikoinen sattuma. Suosittelen luonnosta ja erikoisesti Arktiksesta kiinnostuneille!

KEHRÄÄJÄPERHOSISTA

Ensimmäisen kosketuksensa nähin erikoisiin perhosiin saa luonnos-saliikkuja tavallisimmin hätkähdyttävällä tavalla. Hän keksii maassa, joskus jopa kevätlumella, "karvamadon" eli "ukonkoiran" joko hitaasti mataan eteenpäin tai tiukkana kieppinä, joka kosketeltaessa yhä pörhistyy. Harrastaja voi ottaa toukan talteenkin ja hyvällä tuurilla pystyä "kasvattamaan" siitä kotelon kautta aikuisen kokoelmiinsa.

Kehrääjäperhosten nimitys johtuu siitä, että niiden toukat kerhräävät ilmassa hyytyvästä syljestään suojakseen ns. kotelokoppia. Näin tekee esimerkiksi maailman tunnetuin kehrääjä, silkkiperhonen. "Kehräävää" on myös lentävän aikuisen ääni, kun perhonen raskaasti mutta nopeasti hyrräten vilahtaa ohi.

Suomessa tavataan runsaat 120 kehrääjäksi kutsuttua perhoslajia. Näistä vain osa kuuluu yläheimoon Bobycoidea eli varsinaisiin kehräjiin. Varsinaiset kehrääjät ovat yleensä kookkaita, pyöreähkösiipisiä ja enemmän tai vähemmän ruskeasävyisiä perhosia. Useilla on kuitenkin hyvinkin värikkäitä pelottelu- ja tunnuskuvioita kuten pallokuviot riikinkukko- ja nastakehrääjillä. Varsinaista kehrääjäperhosta eri muodonvaihdosasteineen edustaa kuvassa 1. koivukehrääjä.

Kuva 1. Koivukehrääjä: ♂ = koiras, ♀ = naaras (siiviväli noin 50 mm), M = munasto, T = toukka, K = kotelo.

Aikuisen kehrääjäperhosen tapaa useimmiten levossa, runikossa, puunrungolla, seinänkolossa jne., jolloin siivet ovat tyypillisesti kattolaskuisesti. Kukissa aikuisia näkee harvoin johtuen siitä, etteivät ne syö juuri mitään. Monilla lajeilla imukärsä onkin surkastunut.

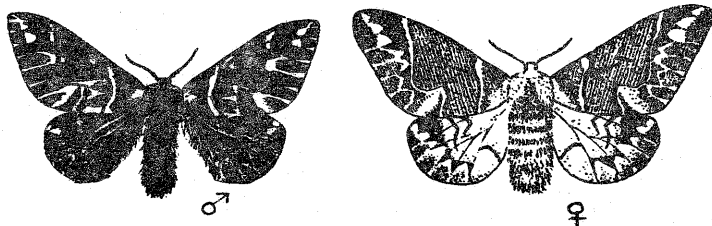
Useimmat kehrääjät lentävät öisin. Nopeat koiraat etsivät hidasliikkeisempiä naaraita, joista eräät, kuten pussikehrääjillä (kuva 3.), ovat siivettämiä. Koiraiden hajuaisti on todella tehokas. Sulkamaisilla suurilla tuntosarvillaan ne pystyvät vastaanottamaan naaraista lähtevien tunnusaineiden eli feromonien hajua jopa parin kilometrin päähän tuuliolosuhteista riippuen. Tähän perustuu myös tutkijoiden ja keräilijöiden käyttämä pyyntitapa laittaa siilikehrääjänaaras sopivalle paikalle häkkiin ja odotella paikalle mahdollisesti kiertelemään tulevia koiraita.

Ajankohtainen esimerkki Ylä-Savossa on kirjokehrääjää (*Endromis versicolora* L.). Lajia esiintyy harvinaisehkona aina napapiirille asti. Kuitenkin sitä tavataan melko säännöllisesti ja etenkin parittomina vuosina. Tämä johtuu siitä, että kotelovaihe lepää useimmiten yli yhden, joskus jopa neljän kesän ennen kuoriutumistaan. Tuorein havainto on Iisalmesta 12.5.1989 Kangaslammilta Pihlajakadulta, josta Pirkko ja Niko Suomalainen löysivät kirjokehrääjäkoiraan pihalta vahingoittuneena nähtävästi miltei kuoriutumisen jälkee. Siivet olivat vääntyneet ja lentokyvytön perhonen prepaeroitiin ILYY:n luontomuseolle.

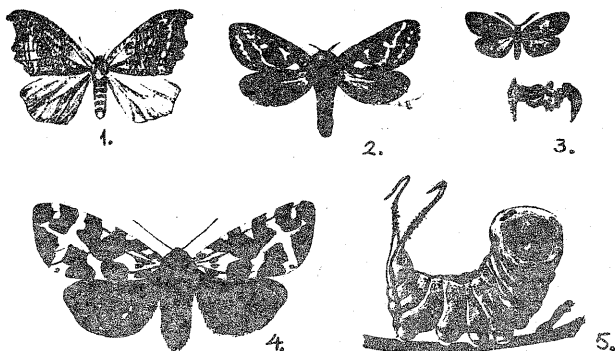
Löytö oli helppo tunnistaa koiraaaksi sulkamaisten tuntosarvien ja taksiipien tiilenruskean värin perusteella. Naaraalla tuntosarvet ovat lankamaiset ja takasiivet vaaleanruskeat, vrt. kuva 2. Kirjokehrääjätoukan ravintokasvi on koivu. Koivikoista tai rantapensaikoista tapaa myös aikuisen Ylä-Savossa, useimmiten päiväsaikaan touko-kesäkuussa. Yhden yksilön lentoaika on hyvin lyhyt, usein vain joitakin päiviä.

Joskus näkee kirjokehrääjän veteen pudonneena räpiköimässä kuten Iisalmen Kirkonsalmessa 1.6.1985 (ILYY:lle ilmoitti Mikko Tallgren). Iisalmesta etelään kirjokehrääjä yleistyy ja mainitaan jo esimerkiksi kuopiolaisissa muistilpanoissa tavalliseksi.

Muita varsinaisiin kehrääjiin kuuluvia kookkaita helposti tunnettavia lajeja ovat edellämainittujen lisäksi mm. harvinainen tammikehrääjä (naaras kellanruskea ja iso, koiras tummanruskea ja pienempi) sekä yleisempi haileammanruskea heinähukka.

Kuva 2. Kirjokehrääjä: ♂ = koiras, ♀ = naaras,
jonka siipiväli on noin 30 mm.

Kuva 3. "Epäaitokehrääjiä": 1.Sirppikehrääjä. 2.Juuriperhonen.
3.Pussikehrääjä(ja siivetön). 4.Iso siilikehrääjä.
5.Haarukkakehrääjä(toukka perälisäkkeineen).

Kehrääjiksi kutsuttuja perhosia kuuluu nykyisen käsityksen mukaan varsinaisten kehrääjäperhosten lisäksi moniin eri yläheimoihin, jotka eivät edes ole toisilleen läheistä sukua. Näitä on usein keräilijöiden keskuudessa kutsuttu "epäaitokehrääjiksi". Tällaisia ovat mm. mittariperhosten yläheimoon kuuluvat sirppikehrääjät (kuva 3.) ja villaselät. Yökkösien kanssa samaan yläheimoon luetaan hammaskehrääjät, kuten haarukkakehrääjä, jonka värikkäällä toukalla on erikoinen kaksihaarainen perälisäkepelotin (kuva 3.). Edelleen samaa yläheimoa ovat värikkäät siilikehrääjät, joista tunnetuin, varsinainen siilikehrääjä, on upean punamustavalkokirjava (kuva 3.), ja edelleen keskikesän öinä pihanurmienkin pintaa viiletävä yleinen tiikerikehrääjä, jolla valkoisella siipipohjalla on mustia täpliä ja takaruumiissa keltaista.

Kaikki tähän mennessä esitetyt perhoset luetaan keräilijöiden keskuudessa ns. suurperhosiin pussikehrääjiä lukuunottamatta. Kokonsa ja rakenteensa alkeellisuuden vuoksi edellisistä erotetaan ns. pikkuperhoset. Kehrääjiksi kutsuttuja niissä ovat mm. juuriperhoset (kuva 3.), ryhmässä poikkeuksellisen kookas puuntuhoja, angervokiitäjät, pussikehrääjät (kuva 3) sekä hennot, hiukan pistiäisiä muistuttavat lasisiipiset.

Kehräääjäperhoset ovat aina kiinnostaneet tutkijoita erikoisten elintapojensa vuoksi, samoin keräilijöitä - eivät kuitenkaan siinä määrin kuin esimerkiksi päiväperhoset, joten keräily tuskin ainakaan Suomessa on ollut uhkana lajien säilymiselle. Ihmiselle taloudellisesti merkittäviä lajeja edustaa ennen muuta silkkiperhonen. Vahingollisia ovat kaikki ne kehrääjät, joiden toukat syövät hyötykasveja samoin kuin mittariperhosten ja yökkösten kohdalla. Pohjolassa viileän ilmaston vuoksi tuhot jäävät kuitenkin pieniksi verrattuna esimerkiksi Keski-Eurooppaan. Siellä meilläkin tavattavat mäntykehrääjän h havununnan eli nunnaperhosen toukat aiheuttavat pahoja neulastuhoja.

Tiedot Ylä-Savon kehrääjäperhosista ovat ILYY:n ja yleensäkin tutkijoiden piirissä vaatimattomia. Siksi ILYY vastaanottaa havaintoja kehrääjien esiintymisestä, lentoajoista, vaelluksista jne. hyvin mielellään silmälläpitäen erikoisesti uuden luontomuseon perhoskokoelmaa arkistoiheen. Tietoja voi lähettää joko museolle os. ILYY Luontomuseo PL 138, 74101 Iisalmi tai antaa puhelimitse 977-22808.

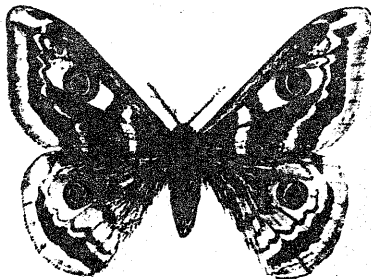
Matti Tallgren

Lisätietoja: Ulvinen: Maamme pikkueläimiä, Porvoo 1975.
 Gullander: Pohjolan kiitäjät ja kehrääjät.
 Rougeot-Viette: Euroopan ja Pohjois-Afrikan kiitäjät ja kehrääjät, Helsinki 1983.
 Lunde: Yöperhoset värikuvina, Porvoo 1981.
 Hublin - Savolainen: Pohjois-Savon suurperhoset, Kulumus 8/1985, Kuopio 1985.

RIIKINKUKKOKEHRÄÄJÄ (SATURNIA PAVONIA)

17.05.1989 Korakoskella Sahilla lenteli noin klo 21.00 iso harmahtava perhonen. Pyydystin sen haaviin ja sitten preparoin. Kirjoista totesin sen olevan pikkuriikinkukkokehrääjän, joka ei ole tällä kovin yleinen. Kyseessä on naaras yksilö.

Pertti Kaarakainen

METSÄESITELMÄ

Projektisihteeri Kari Saukkonen Suomen Luonnonsuojeluliiton
Pohjois-Savon luonnonsuojelupiiristä esitelmöimässä
Luonnonystävälle huhtikuussa.

Kari Saukkonen selvitti esitelmässään "Suomalaisen metsäluonnon puolesta"-kampanjan taustaa ja tämänhetkistä tilannetta ja antoi myös ohjeita kampanjan toteuttamiseksi. Metsäkampanjahan on tulosta kolmen vuoden kehityksestä, jossa toisiaan ovat seuranneet Kessin-Vätsärin kiista Inarin Lapissa, Hammastunturi-Nimettömän kairan käsittelysuunnitelmat, Murhijärven suojeluneuvottelut Kuhmossa ja viimeisenä Talaskankaan-Sopenmäen mielenilmaisut Vieremällä ja Vuolijoenlailla.

Taustana näissä on vanhojen metz sien suojelun puute laajoina kliimaksi biotoopeina erityisesti Etelä-Suomessa; oieniä hajallisia aarnialueita on kyllä säästetty opetustarkoituksiin. Oheisena on kartta erämaametsiemme ja vanhojen luonnonmetsiemme suojeluhankkeista.

Talaskankaan alueella Kari Saukkonen on retkeillyt useita kertoja ja osallistunut myös mielenosoituksiin siellä sekä ottanut runsaasti valokuvia. Niitä saimme katsella ja kuulla samalla mielenkiintoisia selostuksia. Esityksen aluksi näimme Metsähallituksen kuviokartan, missä eri väreihin on merkitty avohakkuualueet, kasvatusmetsät, suunnitellut avohakkuut ja väli-metsien alueet. Kysymyksessä on n. 6000 hehtaarin alue, jolle suunnitelmat on tehty jo useita vuosia sitten ja talouskäyttö jo pitkälle toteutunutkin. Suojeltua Talaksen ja Sopenmäen alueista soidensuojeluhankkeen puiteissa on 480 hehtaaria.

Näimme myös kartan, missä erityisesti selvisi Pikku-Talaksen luonnontilaisuus. Kuvissa tuli näkyville luonnonvaraisuudesta johtuvat maisemamuodot pikkupiirteissään: keloja, lahopuita, liekopuita, konkeloita, tykkylumia, pitkiä naavoja, kulon tyvestä polttamia keloja, palokoropuita, maatuivia honkia, myrskynkaatoja, vanhoja koivuja, kuukkeli, pöllön pesä katkenneessa hongassa, iso muurahaispesä, palokärjen syönnöspaikka.

Toisaalta näkyi myös laajempia maisemia kuten rämeikköä eri vuodenaikoina, harventamatonta nuorta kuusikkoa, Talaskankaan harjun vanhaa (?) metsää, puronvarsikuusikoita, harvaa luonnonmetsä, avosuota Umpilamminsuolta (saraikkoneva), kulojen koskemattomia metsäsaarekkelta, joissa on tiheää kuusikkoa ja koivuja.

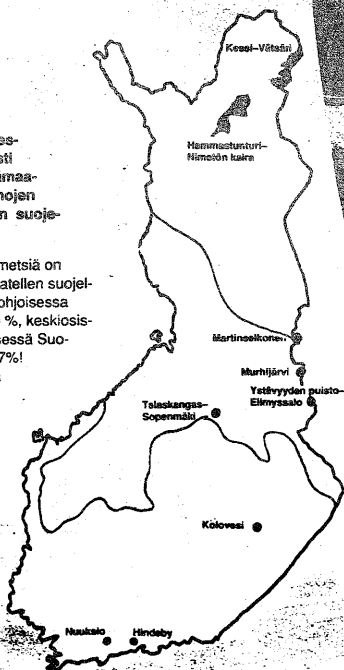
SUOMALAISEN METSÄLUONNON PUOLESTA

Vuonna 1988 keskustehtiin laajasti mm. näiden erämaa- metsien ja vanhojen luonnonmetsien suoje- luhankkeista.

Luonnontilaisia metsiä on koko Suomea ajatellen suojel- tu liian vähän: pohjoisessa Suomessa n. 10 %, keskiosis- sa 1 % ja eteläisessä Suo- mossa vain 0,07%!

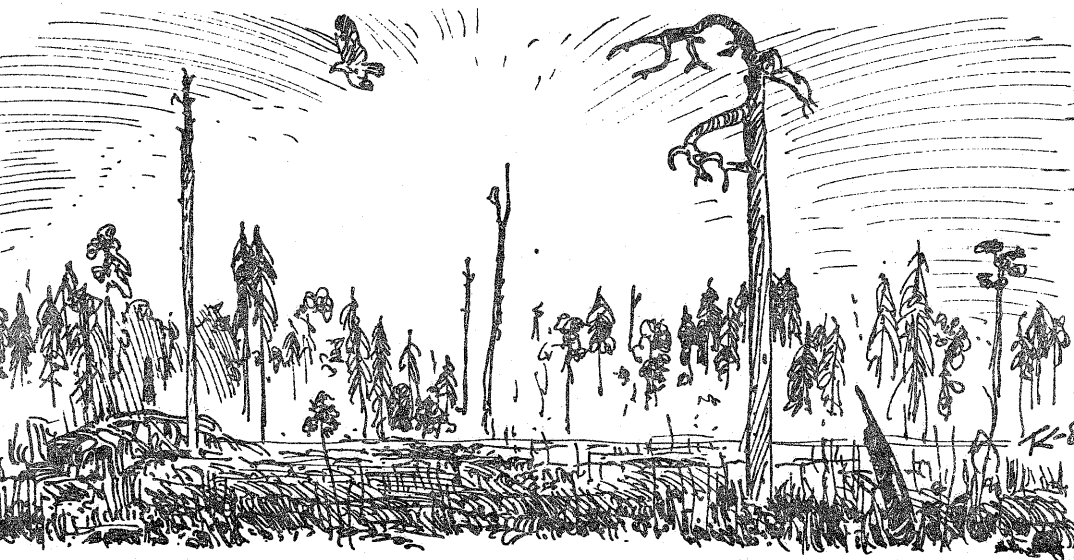
Lapin jäljellä olevat erämaa- metsät on säily- tettävä mah- dollisimman laajoina ja yhtenäisinä. Etelä- Suo- meen on välttämätön- tä perustaa kattava äär- niometsien ja luonnontilais- ten metsälu- eiden verkosto.

Näimme myös ihmisen taloustoimia kuvattuina alueella: vanha kaskiviljely- ja asuinpaikka, metsäautotien linjaus, tienrakennustyömaa, näkymä tieltä tiheään metsään, metsäautotie tiheässä kuusettuvassa sekametsässä, avohakkuu ja keinollinen uudistus Rosvokankaan reunassa, Pikku-Talaksen itä-kaakkoispuolen maisema, jossa "suo on jätetty", metsä hakattu ja kunta põlisee, istutetut männyt vinomallisia, ruskeat neulaset, puulaani, missä isot pinot arvokasta, tiheäsyistä,hyvälaatuista puuta.

Osa kuvista oli mielenosottajista syksyllä 1988 ja talvipakkasella (-27 C - harvinaista) viime talvena. Näimme kuvissa aktiivisia luontoliittolaisia, hyönteistutkijoita, kitaransoittajia, pientä markkinameininkiä, hälinää, luonnonsuojelija pötkkelön päässä, kuoro esittämässä Nälkämaan laulua. Kuvat päättyivät puron seisovaan veteen.

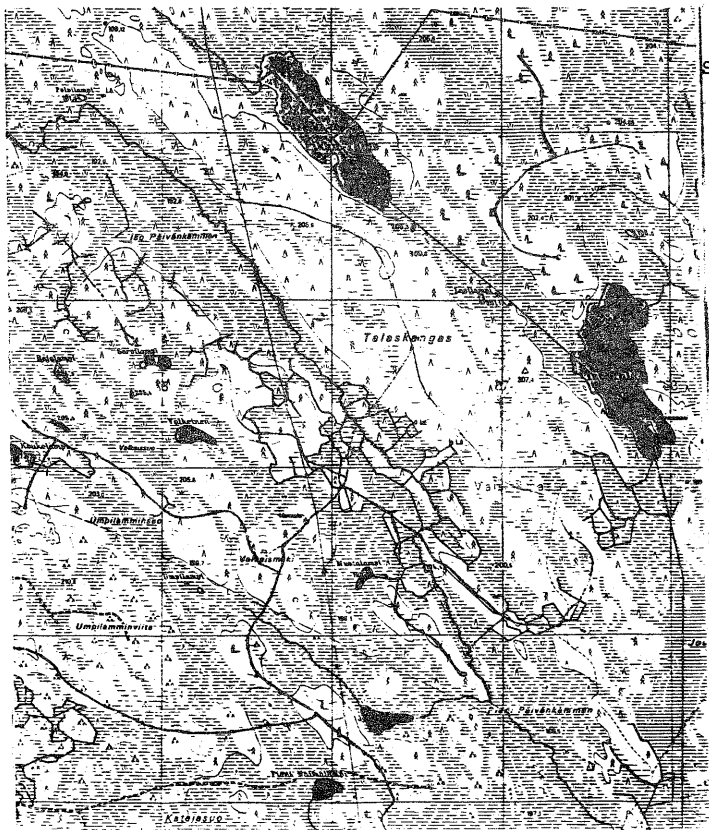
Kuvien katselun jälkeen Kari Saukkonen kertoi Talaskankaan tilanteesta: vanhenevasta metsästä on myyty puuta sahatavaraksi Kiuruveden sahalle, luonnonsuojeluarvojen tutkimiseksi hakuut ovat pysähdyksissä, Metsähallitus retkeilee alueella kesäkuun alussa, luonnonharrastusleiri järjestetään kesäkuun loppupuolella. Ympäristöhallinnon, luonnonsuojelututkimuksen ja Talaskankaan ystävien yhteispalaverin tuloksena tehdään erilaisia hyönteis-, sieni-, kasvillisuus-, lintu-, ja pienvesitutkimuksia kesän aikana.

Lopuksi yleisö esitti kysymyksiä, ja asiosita oli pitkiä ja rauhallisia keskusteluja. Mm. metsätalousasiantuntija ihmetteli, miksi eivät luonnonsuojelijat ole järjestäneet rinnakkaistutkimuksia ns. ikimetsistä ja eri-ikäisistä talousmetsistä vertaillen eliörunsauksia ja lajistoa; voiko verrata hyvinhoidettua talousmetsää, josta saadaan myös runsaita marjasatoja lannoitusten jälkeen ja pökkeloistä, lahpuista, hoitamatonta erämaata.

Nyt olemme saaneet kuulla, että kesän tutkimuksissa tehdään vartailututkimuksia Talaskankaan ja mm. Seitsemisen luonnonpuiston välillä. Toisaalta ilman näitä mielenosoituksia ja tiedotustilaisuuksia ei olisi saatu ihmisten mielenkiintoa heräämään eikä olisi huomattu tutkimisen tarvetta. Talaskankaan osalta on käsillä viimeinen mahdollisuus mihinkään tutkimuksiin. Esitelmää oli kuuntelemassa useita maetsänomistajia, mutta he eivät erityisemmin keskusteluun osallistuneet.

Nyt, kesäkuun alussa, kun "Elävä metsä"-kampanja on päättynyt, tiedämme, että 220 000 ihmistä on kirjoittanut nimensä adreddiin. Se on kolmanneksi eniten Suomessa milloinkaan toteutuneista nimenkeruukampanjoista. adressit luovutettiin ympäristöministerille Rautavaaralla maailman ympäristöpäivän tilaisuudessa 5.6.1989.

Sirkka Immonen

LAULUJOUTSEN TALVEHTI KOIRAKOSKEN SAHINJOELLA

Marraskuun loppupuolella 1988 ilmestyi Sahinjoelle kantatie 87 kohdalle pienen sula-alueen laidalle nuori laulujoutsen. Aluksi se ei oikein hyväksynyt ihmisten kovaa uteliaisuutta, mutta joulukuun kirpeä pakkanen ja yhä pienenevä sula-alue muuttivat sen käsityksen ihmistä kohtaan positiiviseksi, vaikka yhä sadat uteliaat kävivät sitä katsomassa. Valokuvaus kohteena "Poika" oli mahtava, niinpä filmiä paloi tuhansia ruutuja.

Sulan pienentyessä alkoi luonnonvarainen ruoka lopua. Keinoruokinnan aloitti Ensio Kaarakainen, jonka "poika" hyväksyi niin, että tuli syömään kutsumalla ja vastaili kysymyksiin omalla joutsenen kielellä juosten välillä jään reunalla ja levitellen yli kaksimetristä siipiväliään. "Pojasta" tuli varsin kuuluisa, kertoipa siitä Ylä-Savon nähtävyytenä jopa Helsingin ja Savon Sanomatkin.

Ruuan hankinnassa avustivat luontoharrastajat Iisalimesta ja etenkin Rautavaaralta, joille kaikille kaunis kiitos. Ei "Poika" koko talvea yksin elellyt nähtiinpä sen kanssa saukko ja jokunen minkkikin.

Lauha sää sai jo helmikuussa jokiuoman sulan laajenemaan ja maaliskuussa "Poika" sai luonnollista ravintoaan pohjakaasvillisuudesta. Tekipä se jo muutaman päivän pituisia tutustumiskäyntejä ympäristöön, mutta totesi aina pienen Sahinjoen olevan parhaan.

Sitten maaliskuun 20 päivänä saapui jo Suomeen muuttava aivan valkoinen joutsen "Pojan" reviirille. Muutaman äänekkään keskustelutuokion kuluttua ne jo oleilivat samassa sulassa melko sopuisasti. huhtikuussa reviiri isoni ja sula-alue ulottui Nurmijokeen asti. Niinpä toukokuussa muuttovietti oli voittanut "Pojan" mielen ja helpon ruuan saannin, eikä "Poikaa" ole enää näkynyt.

Saapa nähdä käykö se katsomassa enää ensimmäistä talvehtimispaikkaansa.

Pertti Kaarakainen

HELLEKÖ HERÄTTELEE HEVOSMUURAHAISIA!

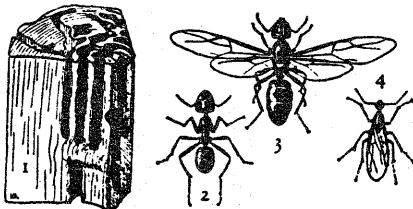
Muutama tieto huomiota herättävästi parveilleista hevostuorahaisista on tullut ILYY:n hyönteisjaoston tietoon Iisalmen seudulta. Viimeisin on Niiralanniemeltä, jossa talon isoon pirttiin ilmaantui ennätysmäärä tuorahaisia toukokuun viimeisellä viikolla. Toki niitä on näyttäytynyt pirtissä aikaisempinakin kesinä, vaan ei millkonkaan näin paljon ja näin aikaisin.

Suomen noin neljästäkymmenestä tuorahaislajista on hevostuorahainen (Camponotus herculeanus) helppo tunnistaa suuren kokonsa vuoksi. Naaras kasvaa jopa 18 mm pitkäksi (vrt. oheinen kuva), kun taas esim. tavallinen puna- eli kekotuorahaisella naaras on korkeintaan vain 11 mm.. Koiras on pienempi ja huomattavasti hoikempi. Työhevostuorahaisen koko vaihtelee 6-14 mm. Se on siivetön.

Hevostuorahaiset paljastavat olemassaolonsa helposti myös puuhun kaivertamallaan käytäväsokkeloilla (vrt. oheinen kuva). Niitä löytyy sekä luonnosta että varsinkin vanhoista hirsirakennuksista. Viimeksi mainituissa paljastuminen tapahtuu kuitenkin usein myöhään kun kalvomaisia sokkeloita on jo laajalti rakennuksen tyvihirsien sisäosissa. Suurimpia tuhot ovat olleet eräissä rannikkopitäjissä, mutta mikäli hevostuorahaisia ilmaantuu enemmän, kannattaa sisämaassakin tarkkailla pirtin hirssiä.

Hevostuorahaiden runsaaseen yhtäkkiä ilmaantumiseen voivat kuluneena keväänä olla syynä hellepäivät ja ajoittainen ukkonen. Parveilu päättyy pian, harvoin siivellisiä yksilöitä näkyy viikkotolkulla. Hevostuorahaiden parveilua on joskus havaittu yhtäaikaaisesti laajoillakin alueilla. Näin tapahtui mm. juhannuksen tienoilla v. 1911 pitkin Keski- ja Pohjois-Pohjanmaata. Vaikuttaa siltä, että nyt ilmoitetut havainnot ovat rajoitettuja. ILYY:n hyönteisjaosto on kuitenkin kiinnostunut hevostuorahais-havainnoista kuluvulta keväältä ja kesältä. Niitä voi lähettää kirjeitse os. ILYY ry, PL 138, 74101 IISALMI tai antaa suoraan puhelimitse numeroon 977-22808 miel. iltaisin.

Matti Tallgren

Hevostuorahaisia: 1.hevostuorahaiden jyrsimä seinähirren palanen(pien.kuva), 2.työhevostuorahainen, 3.hevostuorahaisnaaras, 4. hevostuorahaiskoiras.

PIEKSÄMÄEN JA YMPÄRISTÖN LUONNONYSTÄVIÄ RETKEILYLLÄ YLÄ-SAVOSSA

Linja-autollinen luonnonystäviä Pieksämäeltä, Leppävirralta, Joroisista ja Suonenjoelta tuli lääk.lis. Jaakko Savolan johdolla luontoretkelle Ylä-Savoon lauantaina 9.6.1989. Retki oli lähinnä kasviretki, mutta se kohdistui myös lintuihin ja luontoon yleensä.

Retkeläisiä oli vastassa Lapinlahdella ILYY:n edustajina Matti Tallgren ja Viljo Aberg. Matkamme suuntautui Lapinlahden saaristotien kautta Pörsänmäen valkovuokkoalueelle. Aikaisen ja lämpimän kevään ansiosta olivat valkovuokot jo kukkineet ja siemenetkin jo osittain karisseet, mutta linnunsilmällä oli vielä keltaista väriä ylälehdissään, ja kukkiminen oli juuri päättyvässä.

Matkamme jatkui Haukimäelle, jossa hetken ihailimme parikymmenmetrisiä metsälehmäksiä ja jatkoimme sitten Iisalmen läpi Salahmille, jossa katseltiin vanhaa ruukin päärakennusta ja syötiin eväitä ILYY:n tarjoaman mehun kanssa. Samalla kuultiin Vieremän luonnonsuojeluyhdistyksen puolesta Janne Kumpulaisen esitys Talaskankaan nykyisestä vaiheesta.

Jatkoimme edelleen matkaa pohjoista kohden Nissilään Mammon lähteelle ja sen lehtopalsamikasvustoon sekä Hällämön harjulle. Sieltä löydettiin uusi mielenkiintoinen alue, jossa oli paljon kangasajuruohoa (*Thymus serpyllifolia*). Hällämön harju on jo ennestään tunnettu ajuruohoistaan, ainoana kasvupaikkana koko Ylä-Savossa.

Yöksi majoittuivat retkeläiset Runnin Terveyskylpylään ja sinne kokoontui Iisalmen luonnonystäviä yhteiseen luontoiltaan. Kai Jäderholm esitti todella harvinaisia ja suurella ammattitaidolla otettuja diakuvia, joista erikoisesti jäi mieleen eksoottinen harjalintu, monet pöllökuvat ja vekkuiit saukot Matkusjoen talvisen sulan reunalla.

Iltaa vietettiin myös Maailman ympäristöpäivän merkeissä. Varsinaisesti sitä vietetään kesäkuun 5:pnä, mutta ILYY oli siirtänyt sen täksi pieksämäkeläisten vierailupäiväksi. Vuosittain on ILYY jakanut erikoisen plaketin, luontopalkinnon, henkilöille tai yhteisöille, jotka ovat merkittävästi vaikuttaneet luontoasian hyväksi. Runnin luontoillassa luovutettiin sellainen Juhani Ahon Koululle, joka on auliisti luovuttanut tiloja ILYY:n suurimpia yleisötilaisuuksia varten. Kun yhdistys nyt saa Kulttuurikeskuksesta väljemmät tilat toiminnalleen ja Luontomuseolle, päättyy yhdistyksen ahtaudenaika Apteekinmäen väestösuojassa, jossa olemme voineet toimia juuri Juhani Ahon Koulun myönteisellä suhtautumisella silloin kun on tarvittu suurempia tiloja.

Runnin luontoillassa esitelmöi allekirjoittanut Iisalmen keskuksittajaman ja lähiympäristön kasvilajimuutoksista viimeisen 100 vuoden aikana. Iisalmeista on ensimmäinen kasviluettelo tehty jo 1878. sitä verrattiin tehdyssä tutkimuksessa nykyiseen kasvistoon. Tutkimus on julkaistu Kuopion Luonnon Ystävien Yhdistyksen vuosikirjassa 1987 "Savon Luonto".

Tutkimuksen tulos oli oikeastaan hämmästyttävä. Ainahan sitä valitetaan, että ihminen tuhoaa kasveja jopa sukupuuttoon. Tällaistaakin kyllä tapahtuu, mutta monin verroin useampi kasvi saa kiittää elinmahdollisuuksistaan ihmistä. tuossa tutkimuksessa todettiin, että 100 vuoden aikana Iisalmeista on hävinnyt vain yksi ainoa kasvilaji, lapinleinikki (*Ranunculus lapponicus*), josta viimeinen näyte on saatu Iimäeltä 1945. Harvinaistunut on 9 kasvia, mutta yleistynyt 63 ja kokonaan uusia kasveja on Iisalmeen vakiintunut 58 kappaletta.

Seuraavana päivänä lähdettiin liikkeelle jo varhain tutustumalla Runnin luontopolkuun, jonka innokkaimmat olivat kävelleet läpi jo edellisenä iltana, jotkut jopa kahteenkin kertaan.

Retkeä jatkettiin Iimäen maisemiin ja tutustuttiin vanhaan mäkiäutukseen erinomaisine peltoineen ja lehtorinteineen. Tutustuttiin nykyaikaiseen sipuliviljelykseen (5 ha) ja mansikka-maahan (2 ha) sekä historialliseen Pehkolan talon pihapiiriin, jossa botanistin silmään pisti erikoisesti monet näsiäpensaat, vanhan kansan kuulu lääkekasvi, mutta niin myrkyllinen.

Sen jälkeen ajoimme Koljonvirran maisemiin, jossa allekirjoittanut kertoi Sven Tuuvasta ja taistelusta Virran sillalla. Kun vielä oli käyty Juhani Ahon museossa ja kuultu museonhoitaja Kajanuksen verrattomat jutut Juhani Ahosta, siirryimme Leppirantaan Huuskosten kesähuvilan rantalehtoon, jonka tohtori A.J.Huuskonen on rauhoittanut luonnonsuojelualueeksi lääninhallituksen päätöksellä 1982.

Iltaa vietettiin myös Maailman ympäristöpäivän merkeissä. Varsinaisesti sitä vietetään kesäkuun 5:pnä, mutta ILYY oli siirtänyt sen täksi pieksämäkeläisten vierailupäiväksi. Vuosittain on ILYY jakanut erikoisen plaketin, luontopalkinnon, henkilöille tai yhteisöille, jotka ovat merkittävästi vaikuttaneet luontoasian hyväksi. Runnin luontoillassa luovutettiin sellainen Juhani Ahon Koululle, joka on auliisti luovuttanut tiloja ILYY:n suurimpia yleisötilaisuuksia varten. Kun yhdistys nyt saa Kulttuurikeskuksesta väljemmät tilat toiminnalleen ja Luontomuseolle, päättyy yhdistyksen ahtaudenaika Apteekinmäen väestösuojassa, jossa olemme voineet toimia juuri Juhani Ahon Koulun myönteisellä suhtautumisella silloin kun on tarvittu suurempia tiloja.

Runnin luontoillassa esitelmöi allekirjoittanut Iisalmen kesku-
taajaman ja lähiympäristön kasvilajimuutoksista viimeisen 100
vuoden aikana. Iisalmesta on ensimmäinen kasviluettelo tehty jo
1878. sitä verrattiin tehdyssä tutkimuksessa nykyiseen kasvistoon.
Tutkimus on julkaistu Kuopion Luonnon Ystävien Yhdistyksen
vuosikirjassa 1987 "Savon Luonto".

Tutkimuksen tulos oli oikeastaan hämmästyttävä. Ainahan sitä
valitetaan, että ihminen tuhoaa kasveja jopa sukupuuttoon.
Tällaistaakin kyllä tapahtuu, mutta monin verroin useampi kasvi saa
kiittää elinmahdollisuuksistaan ihmistä. Tuossa tutkimuksessa
todettiin, että 100 vuoden aikana Iisalmesta on hävinnyt vain yksi
ainoa kasvilaji, lapinleinikki (*Ranunculus lapponicus*), josta
viimeinen näyte on saatu Iimäeltä 1945. Harvinaistunut on 9
kasvia, mutta yleistynyt 63 ja kokonaan uusia kasveja on Iisalmeen
vakiintunut 58 kappaletta.

Seuraavana päivänä lähdettiin liikkeelle jo varhain tutustumalla
Runnin luontopolkuun, jonka innokkaimmat olivat kävelleet läpi jo
edellisenä iltana, jotkut jopa kahteenkin kertaan.

Retkeä jatkettiin Iimäen maisemiin ja tutustuttiin vanhaan
mäkiautukseen erinomaisine peltoineen ja lehtorinteineen.
Tutustuttiin nykyaikaiseen sipuliviljelykseen (5 ha) ja mansikka-
maahan (2 ha) sekä historialliseen Pehkolan talon pihapiiriin,
jossa botanistin silmään pisti erikoisesti monet näsiäpensaat,
vanhan kansan kuulu lääkekasvi, mutta niin myrkyllinen.

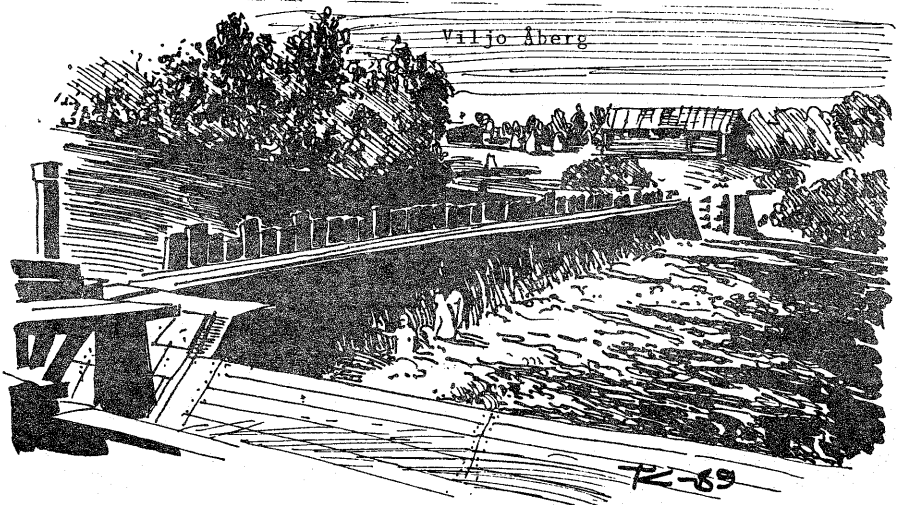
Sen jälkeen ajoimme Koljonvirran maisemiin, jossa allekirjoittanut
kertoi Sven Tuuvasta ja taistelusta Virran sillalla. Kun vielä oli
käyty Juhani Ahon museossa ja kuultu museonhoitaja Kajanuksen
verrattomat jutut Juhani Ahosta, siirryimme Leppirantaan
Huuskosten kesähuvilan rantalehtoon, jonka tohtori A.J. Huuskonen
on rauhoittanut luonnonsuojelualueeksi lääninhallituksen
päätoimiksellä 1982.

Tämä luonnonsuojelualue on keskellä nykyistä kaupunkitaajamaa. Se on pinta-alaltaan pieni, vain n. 2000 m. Tohtori A.J.Huuskonen osti Leppirannan alueen kesähuvilatontiksi 1947, rakensi sen ja toi sinne vuosien mittaan kotimaisia ja ulkomaisia harvinaisia kasveja. Alueen rantalehdossa oli alunperin rehevää lehtokasvillisuutta, kuten keltaängelmä ja punakoiso. Rauhoituksen ajatuksena on mm. tarkkailla, miten muualta tuodut ja myös ulkomaiset kasvit selviytyvät onin avuinsa Iisalmelaisessa lehtoympäristössä.

Alueelle onkin jo vakiintunut monia harvinaisuuksia. Itse Leppirannan tontilla kasvaa villiäytynenä keltakukkainen revonpapu (*Thermopsis lanceolata*) ja luonnonsuojelualueella kookkaat etelän- ja japaninruttojuuret (*Petasites hybridus* ja *P. japonicus* subsp. giganteus) sekä kolmimetrinen sarjakukkainen kaukaasianjättiputki (*Heracleum mantegazzianum*), jotka kaikki edellämäinitut viihtyvät alueella erinomaisesti. mainittakoon, että herkkäihoiset saavat tuosta jättiputkesta itsepintaista ihottumaa. Näin sai myös lopulta tohtori A.J.Huuskonen, joka sitten "ristikin" kasvin pirunputkeksi. Luonnonsuojelualueella on kymmenittäin kasviharvinaisuuksia.

Nyt olivat monet lehtokasvit jo kookkaita ulottuen melkein jo rinnan tasolle. Keväällä alueella on paljon aikaisia kevätkasveja, kuten sini-, valko- ja keltavuokkoja, jalo- ja pystykiurunkannuksia ja monia muita.

Lähtiäiskahvit juotiin ILYY:n tarjoamina Juhani Ahon Koululla lähtiäispuheiden saattelemina. Vierailijat toivottivat ILYY:n tervetulleeksi retkelle Pieksämäen seudulle, mikä kutsu otettiin mielihyvin vastaan ja aiotaan toteuttaa ensi kesänä.

TAIKINANMARJA (RIBES ALPINUM) VARPAISJÄRVELLÄ

Tohtori A.J.Huuskosen perikunta luovutti ILYY:lle myös mm. Joukon kasveja koskevia Huuskosen kirjoituksia ja muistioita y.m.s.. Niiden joukosta löytyi allaoleva taikinamarjapensaahan löytyminen Varpaisjärveltä. Kun minulla ei ole tiedossa, olisiko tämä tiedonanto ollut jossakin alan julkaisussa, kopioin sen tähän kokonaisuudessaan:

"Professori Heikki Roivaisen kanssa retkeillessämme 8.6.1975 Varpaisjärvellä Jumisen tienhaarassa rinnelehdossa tapasimme yllättäen Ribes-lajin, jonka professori R. heti määritteli taikinamarjaksi (Ribes alpinum). Kun paikalla kasvoi vain yksi yksilö, ei näytettä katsottu olevan aiheelliseksi ottaa. Hiitosen kasvion mukaan taikinamarjaa ei ole ennen löydetty Pohjois-Savosta. Koristekasvina sitä sentään viljellään. Kesäasunnollani Iisalmen ent. kirkonkylässä, Leppirannassa on kolme pensasta, kaikki hedekukkaisia."

Mistähän saisi emikukkaisia pensaita? Olisi mielenkiintoista nähdä niiden marjomista. Kesäasunnollani näyttää taikinamarja menestyvän hyvin.

A.J.Huuskonen"

Tohtori A.J.Huuskonen kertoi kyllä tästä löydöstä usein minulle juuri siinä mielessä, että hänen pitäisi saada huvilalleen Leppirantaan emipensaita, taikinamarja kun on kaksikotinen, hedekukat ja emikukat ovat eri pensaissa.

Minä toin parikymmentä vuotta sitten kesämökillemme Iisalmen Poroveden Saunaniemeen kaksi taikinamarjapensasta Etelä-Hämeen Tuuloksesta. Ne ovat viihtyneet hyvin, ja osottautui, että toinen niistä oli hede- ja toinen emipensas. Emipensas on marjonut runsaasti joka vuosi. uusia siementaimia en ole kyllä tähän mennessä löytänyt, ja vaikea niitä on tunnistaakaan, ennen kuin ne kukkivat ja marjovat, sillä taikinamarja muistuttaa niin paljon punaherukkaa, aina marjojaan myöten, vain marjojen maku on toinen.

Tieto Varpaisjärven luonnonvaraisesta taikinamarjasta ei näytä olevan kasvitieteilijöidenkään tiedossa, sillä viimeisessä Retkeilykasvion painoksessa vuodelta 1986 taikinamarja ei esiintynyt Pohjois-Savossa.

Viljo Aberg

VALKOVUOKKORETKELLÄ, vieraita Kiuruvedeltä!

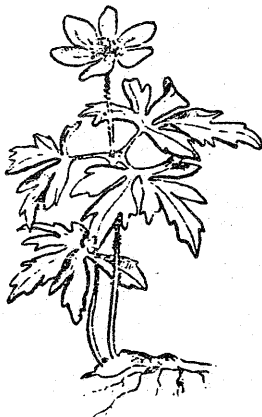
Luonnon Ystävien Yhdistyksen perinteinen kevään valkovuokkoretki Pörsänmäen luonnonsuojelualueelle toteutettiin yhteensattumien vuoksi kuluneena keväänä vasta 24.5. "Tiedustelijat" olivat kuitenkin todenneet, että kukinta oli edelleen ennätysmäisen runsasta, myös aukeilla paikoilla, vaikka kevät on ollut aikainen ja lämmin.

Retken vieraksi oli ilmoittautunut Kiuruveden Luonto. Pentti Kartimon, Anneli Pennasen ja Silveri Jussilan johdolla saapuikin Pörsänmäkeen peräti noin 25 kiuruvetistä ja lisäksi iisalmelaisia niin, että valkovuokkoalueen yleisesittelyä kuunteli kaikenkaikkiaan yli neljäkymmentä luonnonystävää. Alueen yleisesittelyn jälkeen muistutettiin mieliin valkovuokon ja seuralisten jääkauden jälkeinen erikoishistoria sekä valkovuokon muu pohjoinen äärilevinneys maassamme. Esitystä seurasi vilkas keskustelu.

Valkovuokkoalueen lähdepurolla ihailtiin komeasti kukkivaa kevätlinnunsilmää ja lehtotähtimön lehtiruusuksia. Luonnonsuojelualueella tehdyn kävelykierroksen aikana havaittiin erikoiset moniteräiset valkovuokkomuodot sekä jokunen hiukan punertavakin. Lisäksi kiinnitettivät huomiota kauniit orvokit, kuten aho-, suo- ja korpi-orvokki. Todettiin ihan paikan päällä, että viimeksi mainitulla esilehti on vanan puoliväliä ylempänä ja suo-orvokilla alempana. Välimuotoa, jota alueella myös tavataan, ei nyt saatu näkyviin.

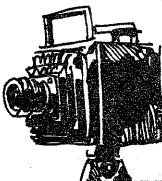
Lintuharrastajat kuuntelivat iltalaulua ja erottivat mm. pajulinnun, peipon, lehtokertun ja mustarastaan. Tiltaittikin "tikitti" kaukana kuusikossa sekä laulurastas säkeittäin toistellen.

Päätteeksi käydyn keskustelun tuloksena viertaat ilmoittivat tulevansa mielellään ILYY:n talvitilaisuukiinkin erikoisesti kun luontomuseo aikanaan avautuu esittelykunnossa. Retki oli kaikin puolin onnistunut niin säältään kuin anniltaankin.

Matti Tallgren

ILYY:N JAOSTOT

	<p>HYÖNTEIS- JAOSTO</p>	<p>MATTI TALLGREN</p>
	<p>KASVIJAOSTO</p>	<p>VILJO ÅBERG</p>
	<p>LINTUJAOSTO</p>	<p>JAAKKO LAASANEN</p>
	<p>NISÄKÄS- JAOSTO</p>	<p>UOLEVI SKAREN</p>
	<p>YMPÄRISTÖN- SUOJELUJAOSTO</p>	<p>ERKKI VÄISÄNEN</p>
	<p>MUSEOJAOSTO</p>	<p>KAI JÄDERHOLM</p>
	<p>VALOKUVAUS- JAOSTO</p>	<p>KAI JÄDERHOLM</p>